

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus). Tukiliitto tarkastelee esitysluonnosta erityisesti kohderyhmiemme, eli kehitysvamman ja vastaavien syiden vuoksi tukea tarvitsevien ihmisten näkökulmasta.

Tukiliitto vastustaa esitettyjä muutoksia, joilla kumottaisiin yhdenvertaisuuslaista säännökset varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimisvelvoitteista sekä kunnan velvoitteesta laatia sen alueella toimiville perhepäivähoidon ja kunnallisen avoimen varhaiskasvatustoiminnan toimijoille yhteiset yhdenvertaisuussuunnitelmat. Tukiliitto katsoo muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) lausunnossa todetuin tavoin, että esitetyt muutokset heikentävät yhdenvertaisuuden suunnitelmallista edistämistä varhaiskasvatuksessa ja ovat hyvin ongelmallisia lapsen oikeuksien näkökulmasta, minkä lisäksi esitetyt muutokset ovat ristiriidassa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämistä koskevan valtioneuvoston tiedonannon sekä sen valmisteilla olevan toimenpideohjelman kanssa. Esitetyt muutokset ovat ongelmallisia myös YK:n vammaissopimuksen turvaamien oikeuksien kannalta.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus tarkoittaa, että niiden toteutumista on aktiivisesti suojattava ja edistettävä. Perusoikeuksien tosiasiallinen toteutuminen edellyttää julkisen vallan aktiivisia toimenpiteitä, esimerkiksi tosiasiallisten edellytysten luomiseksi perusoikeuksien käyttämiselle (HE 309/1993 vp). Kuten hallituksen esitysluonnoksessakin todetaan, toimipaikkakohtaisella yhdenvertaisuussuunnittelulla on arvioitu voitavan parhaimmillaan torjua syrjintää, parantaa henkilökunnan mahdollisuuksia ottaa lasten tilanteet huomioon sekä edistää ja toteuttaa yhdenvertaisuutta aktiivisesti (s. 17). Toimipaikkakohtaisesta suunnitteluvetoisuudesta luopuminen on siten nähtävä toimenpiteenä, joka heikentää lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, joten esitetyt muutokset ovat perustuslain 22 §:n näkökulmasta hyvin ongelmallisia.

Esitysluonnoksessa todetaan, että koska yhdenvertaisuuslain muutokset ovat olleet voimassa hyvin lyhyen aikaa eikä aiheesta ole tehty vielä esimerkiksi selvitystä tai tutkimusta, ei toimipaikkakohtaisen varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun tosiasiallisia vaikutuksia yhdenvertaisuuden toteutumiseen ole mahdollista vielä todentaa (s. 17). Velvoitetta säädettäessä kuitenkin arvioitiin, että velvoitteella olisi suoraan lapsiin kohdistuvia, myönteisiä vaikutuksia, ja velvoitteen arvioitiin edistävän erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten ja lapsiperheiden oikeuksien toteutumista. Vaikka toimipaikkakohtaisten suunnitelmien tulisi olla laadittuina kahden vuoden kuluttua velvoitteen voimaantulosta, eli vasta 1. kesäkuuta 2025, eikä niiden käytännön vaikutuksia voida siksi käytännössä vielä osoittaa, on huomattava, että jo perusoikeuksia turvaavan lain hyväksyminen ja vahvistaminen synnyttää valtiosääntöistä suojaa nauttavia, perus- ja ihmisoikeuksien heikentämiskiellon piiriin kuuluvia tai ainakin niihin rinnastuvia perusteltuja odotuksia. Tästä syystä toimipaikkakohtaisen suunnitteluelvoitteen poistoa voidaan pitää ongelmallisena myös perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon näkökulmasta.

Se, että nyt kumottavaksi esitettävä sääntely on ollut voimassa vasta vähän aikaa ja ettei toimipaikkakohtaisten yhdenvertaisuussuunnitelmien ole tullut olla vielä edes laadittuina, asettaa kyseenalaiseksi esitettyjen muutosten keskeisen perustelun, eli sen, että muutoksella halutaan keventää yhdenvertaisuussuunnitteluelvoitteiden aiheuttamaa hallinnollista taakkaa varhaiskasvatuksen toimipaikkojen tasolla sekä vähentää niistä aiheutuvia kustannuksia. Tukiliitto yhtyy MLL:n näkemykseen, jonka mukaan hallituksen esitysluonnoksen säästöjä koskevat laskelmat ovat ylimalkaisia ja epätarkkoja eikä niissä huomioida esimerkiksi sitä, millaisia hyötyjä/säästöjä saadaan tulevaisuutta ajatellen aikaiseksi hyvin laadituilla yhdenvertaisuussuunnitelmilla ja niiden tehokkaalla toteuttamisella. Tukiliitto toteaa, että varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtaista yhdenvertaisuussuunnittelua ja siten yhdenvertaisuuden tosiasiallista toteutumista heikentävät ehdotukset voivat vastaisuudessa aiheuttaa kustannuksia myös entistä lukuisempien syrjintäepäilyjen tutkimisen muodossa. Lakimuutosta ei kaiken kaikkiaan voida selkeästi perustella taloudellisilla ja hallinnollisten resurssien säästöillä.

Lisäksi Euroopan sosiaalisen peruskirjan valvontakäytännössä on painotettu, että taloustilanteen näkökulmasta sinänsä hyväksyttävissäkin olevat heikennykset perusoikeuksiin tulee kohdistaa muihin kuin yhteiskunnan vähäosaisimpiin. Toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnittelun on lakia säädettäessä arvioitu edistävän heikossa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja heidän perheidensä asemaa, minkä vuoksi voidaan katsoa, että toimipaikkakohtaisen suunnitteluelvoitteen poistosta koituva, määrältään varsin vaatimaton säästö, kohdistuisi Euroopan sosiaalisen perusoikeuskirjan vastaisesti monin tavoin yhteiskunnan vähäosaisimpiin ihmisiin.

Hallituksen esitysluonnoksessa tunnustetaan huoli siitä, että yhdenvertaisuuden edistäminen jäisi ehdotetun muutoksen seurauksena aiempaa yleisemmälle tasolle ja ettei siinä huomioitaisi eri toimipaikkojen erityispiirteitä, jotka voivat vaikuttaa yhdenvertaisuuden toteutumiseen (s. 17-18). Esitysluonnoksessa todetaan edelleen, että mikäli yhdenvertaisuuden edistämistyö jäisi muutoksen myötä liian yleiselle tasolle siten, ettei se aidosti tukisi yhdenvertaisuuden edistämistä ja syrjinnän torjumista, olisi tällä kielteisiä vaikutuksia erityisesti syrjinnän vaarassa oleviin lapsiin ja heidän

perheisiinsä (s. 18). Tukiliitto toteaa, että kehitysvamman ja vastaavan syyn vuoksi tukea tarvitsevat lapset ovat yhteiskunnassa erityisen haavoittuvaisessa asemassa sekä syrjinnän ja syrjäytymisen vaarassa, ja että he hyötyisivät toimipaikkakohtaisesta, konkreettisesta yhdenvertaisuuden edistämistoimien suunnittelusta. Tukiliitto katsoo, että yhdenvertaisuuslain 6 a §:n 2 mom. mukainen toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuuden edistämissuunnitelman laatiminen yhteistyössä henkilöstön kanssa mahdollistaa muun muassa vammaisten lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimisen siten, että heidän yhdenvertaisuuttaan varhaiskasvatuksessa voidaan edistää tehokkaasti. Kehitysvammasta tai muusta vastaavasta syystä aiheutuvat toimintarajoitteet voivat olla hyvin erilaisia, minkä vuoksi ylätasolla tapahtuva yhdenvertaisuussuunnittelu ei välttämättä ole näiden lasten oikeuksien toteuttamisen kannalta tosiasiaa tehokasta.

Esitetyt muutokset tarkoittaisivat toteutuessaan sitä, että laista poistuisi myös velvoite kuulla lapsia ja näiden huoltajia yhdenvertaisuuden edistämistoimenpiteistä sekä velvoite laatia suunnitelma yhteistyössä henkilöstön kanssa. Tukiliitto huomauttaa, että Suomea lain tasoisena velvoittavan YK:n vammaissopimuksen 4.3 artiklan mukaan laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla kyseistä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea (CRPD-komitea) toteaa osallistamisvelvoitetta koskevassa yleiskommentissaan (CRPD/C/GC/7) muun muassa, että YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdassa tunnustetaan myös vammaisten lasten järjestelmällisen osallistamisen merkitys lainsäädännön ja politiikkojen kehittämisessä ja toimeenpanossa yleissopimuksen soveltamisessa sekä muissa päätöksentekoprosesseissa vammaisia lapsia edustavien järjestöjen kautta tai tukemalla vammaisia lapsia (kohta 24). Lisäksi CRPD-komitea toteaa, että sopimuspuolten tulisi ottaa käyttöön lainsäädäntöä ja asetuksia ja kehittää ohjelmia varmistukseksi, että kaikki ymmärtävät ja kunnioittavat lasten tahtoa ja toiveita ja huomioivat jatkuvasti heidän valmiuksiensa kehittymisen (kohta 25). Edelleen CRPD-komitea toteaa, että vammaiset lapset osaavat itse parhaiten kertoa omista vaatimuksistaan ja kokemuksistaan, jotka ovat välttämättömiä asianmukaisen lainsäädännön ja ohjelmien kehittämisessä yleissopimuksen mukaisesti (kohta 25). Yhdenvertaisuuden edistämisen suunnittelu varhaiskasvatuksessa koskee keskeisesti myös vammaisia lapsia sekä heidän oikeuksiaan, ja YK:n vammaissopimuksen 4.3 artikla edellyttää, että vammaiset lapset osallistetaan tällaiseen prosessiin. Tukiliitto katsoo, että vammaisten lasten tosiasiallinen osallistaminen yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitteluun sekä osallistamisen ja osallistumisen edellyttämän tuen järjestäminen olisi tehokkainta toteuttaa nimenomaan toimipaikkatasolla. Esitetyt muutokset ovat myös YK:n vammaissopimuksen osallistamisvelvoitteen kannalta hyvin ongelmallisia.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (3.1 artikla) ja YK:n vammaisyleissopimuksen (7.2 artikla) mukaisesti kaikissa lapsia koskevissa lainsäädäntötoimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Myös varhaiskasvatustalakiin on kirjattu velvoite lapsen edun ensisijaisuudesta (4 §). Toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuussuunnitelman laatimisvelvoitteen poiston tavoitteeksi mainitaan hallinnollisen taakan keventäminen, minkä vuoksi esitysluonnos on jo lähtökohdiltaan ongelmallinen lapsen oikeuksiin nähden. Tämän lisäksi esitysluonnoksen lapsivaikutusten arviointi

on erittäin puutteellisesti tehty, mukaan lukien vammaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä keskittyvä vaikutusten arviointi. Tukiliitto yhtyy muun muassa MLL:n näkemykseen, jonka mukaan esitysluonnoksessa olisi tullut nostaa selkeästi esille, miten hallituksen oikeusnormien purkupäämäärä vaikuttaa lapsen edun toteutumiseen varhaiskasvatuksessa sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä.

Lopuksi Tukiliitto toteaa, että YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmissä Suomelle antamissaan loppupäätelmissä (CRC/C/FIN/CO/5–6, 2023) todennut olevansa syvästi huolestunut lapsiin ja nuoriin sukupuolen, iän, kielen, ja kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttajataustan perusteella, vammaisiin lapsiin, sekä lesbo-, homo-, bi-, trans- ja intersukupuolisiin lapsiin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta (kohta 15) ja suositellut, että Suomi muun muassa tehostaa syrjinnän torjuntaa. Nimenomaan syrjinnän torjumiseksi säädetyn toimipaikkakohtaisen yhdenvertaisuuden edistämisen suunnitteluvaiheen poistaminen tarkoittaisi toimimista komitean suosituksen vastaisesti.

Edellä todetuilla perusteilla Tukiliitto toteaa, ettei esitettyjä muutoksia tule tehdä.

Kokko Saara
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry